

4. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 330.341.1:(061.1ЄС)

Полякова Ю.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
Львівський торговельно-економічний університет

ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН – ЧЛЕНІВ ЄС

Статтю присвячено вивченню базових засад формування та розвитку регіональної інноваційної політики країн ЄС. Визначено пріоритетні напрями регіональної інноваційної політики. Висвітлено підходи до формування інноваційної інфраструктури. Узагальнено домінуючі характеристики інноваційних систем країн – членів ЄС.

Ключові слова: інноваційна політика, регіональна політика, регіональні інноваційні стратегії, розумна спеціалізація, інноваційна інфраструктура.

Постановка проблеми. В умовах глобальних викликів у країнах – членах ЄС втілюється концепція інноваційної діяльності, яка формується під дією чинників внутрішнього та зовнішнього походження, охоплює інноваційні системи різних рівнів управління, базується на організаційно-правовій, інституціональній, фінансовій та інформаційній компонентах. Реалізація стратегічних і тактичних принципів інноваційної політики відбувається в межах рамкових програм. Чинна сьогодні програма «Горизонт-2020» спрямована на зміцнення лідерських позицій ЄС, перетворення регіону на середовище, сприятливе для залучення інвестицій в інноваційні розробки та технології, створення безпечного для проживання суспільства, налагодження коопераційних зв'язків між країнами. Водночас інноваційна діяльність залишається важливим об'єктом регіональної політики європейських країн. Країни – члени ЄС на локальному рівні визначають пріоритети інноваційно-інвестиційного розвитку, підготовки та перепідготовки кваліфікованих кадрів, підвищення інноваційної грамотності, заснування консультаційних інституцій тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування та розвитку регіональної інноваційної політики країн – членів ЄС плідно досліджуються вітчизняними та іноземними науковцями. Так, детального висвітлення набули аспекти, пов'язані з виявленням домінуючих характеристик інноваційної політики ЄС, дослідженням інституціонального базису інноваційної діяльності, аналізом регіональної специфіки формування стратегій інноваційного розвитку. Дослі-

джуваній тематиці присвятили свої праці Г. Андрощук, А. Мельник, Я. Пика, К. Січкаренко, Т. Стройко, Л. Федулова, В. Чужиков та ін.

Метою статті є з'ясування базових засад формування регіональної інноваційної політики країн – членів ЄС для подальшого пошуку шляхів адаптації позитивного досвіду у вітчизняній практиці.

Виклад основного матеріалу. Новітні проблеми розвитку ЄС актуалізують застосування механізмів так званого «нового регіоналізму», що спрямовується на підтримку конкурентоспроможності регіонів. За цих умов регіональна політика розглядається не лише як спосіб усунення регіональних диспропорцій, а й як конкурентна політика та всеосяжна стратегія розвитку, що передбачає створення умов для регіонів повністю реалізувати наявний потенціал та здобути конкурентні переваги [1, с. 80].

Регіони перетворюються на важливі центри економічного життя, які прагнуть конкурувати на рівні з державами. Еволюція європейської регіональної політики демонструє двоякий розвиток: з одного боку – поступову трансформацію, а з іншого – радикальні зміни. Основними засадами сучасної політики є такі: формування конкурентних переваг відносно інших країн та їх об'єднань; солідарність країн із різним рівнем розвитку; зосередження на ефективному пошуку й використанні ресурсів для побудови нових конкурентних переваг на інтеграційній основі, зважаючи на безальтернативність інноваційної моделі розвитку [2, с. 197].

Основні пріоритетні напрями розвитку регіональної політики ЄС окреслені у «Стратегії-2020» (табл. 1).

Пріоритетні напрями розвитку регіональної політики ЄС

Напря́м	Проекти	Призначення
1. Розвиток місцевої економіки, що ґрунтується на знаннях та інноваціях	1. Інноваційний союз 2. Рух молоді 3. План розвитку цифрових технологій в Європі	Сприяння впровадженню інноваційних ідей у товарах і послугах для сталого економічного зростання та створення нових робочих місць, посилення результативності освітніх програм і залучення молоді на ринок праці, використання потенціалу інформації та комунікаційних технологій, підтримка молодих підприємців і фрилансерів
2. Створення місцевої економіки, що ґрунтується на раціональному використанні ресурсів, захисті екології та підтримці конкуренції	1. Доцільне використання ресурсів в Європі 2. Індустріальна політика, спрямована на глобалізацію	Сприяння проведенню модернізації транспортного сектору, розвитку малого і середнього бізнесу, розумному використанню енергоджерел тощо
3. Сприяння підвищенню рівня зайнятості населення, досягнення соціальної та територіальної злагоди	1. План розвитку нових навичок і збільшення кількості робочих місць 2. Європейська політика проти бідності	Модернізація ринку праці, збільшення можливостей працевлаштування. Сприяння досягненням у сфері економічного розвитку та зайнятості населення, зниження рівня бідності на регіональному рівні

Джерело: складено за [3, с. 98]

Про закріплення оновлених положень європейської інноваційної регіональної політики свідчать прийняті принципи Європейської Комісії, опубліковані в 2011 р. Генеральною дирекцією з регіональної політики у межах ініціативи Smart Platform Specialisation, де визначається регіональна стратегія розумної спеціалізації, що означає ідентифікацію унікальних характеристик і активів кожної країни та регіону для розвитку конкурентних переваг або концентрації ресурсів навколо ідеї конструктивної реалізації цілей [4]. Оновлені регіональні інноваційні стратегії повинні базуватися на таких засадах, як [5, с. 43]: вибір (choices) – визначення певної кількості інвестиційних пріоритетів з урахуванням підприємницького потенціалу та пріоритетних напрямів спеціалізації; конкурентні переваги (competitive advantage) – врахування поточної економічної спеціалізації регіону та мобілізація інтелектуального потенціалу завдяки поєднанню потреб і можливостей сектору досліджень, розвитку промисловості та бізнесу; критична маса (critical mass) – розвиток кластерів світового рівня та створення умов для встановлення міжсекторних зв'язків, що активізують диверсифікаційні процеси в умовах участі в міжрегіональних мережах; колективне керівництво (collaborative leadership) – включення до інноваційних процесів навчальних закладів, компаній і державних органів, користувачів інновацій.

Асоційоване членство України у Рамковій програмі ЄС із досліджень та інновацій «Горизонт-2020» (2014–2020 рр.) надає можливості вітчизняним суб'єктам отримати рівноправний з європейськими партнерами статус та взяти участь у реалізації пріоритетних проектів. Програма сконцентрована на досягненні трьох головних завдань: зробити Європу привабливим простором для провідних науковців; сприяти розвитку інноваційності та конкурентоспро-

можності промисловості й бізнесу; вирішувати актуальні завдання сучасного європейського суспільства на наукових засадах.

За стратегію прийняття рішень у сфері інновацій та розробок в Євросоюзі відповідає Генеральний директорат Європейської Комісії з питань досліджень та інновацій, до основних завдань якого належать [6, с. 91]: розроблення базових принципів політики ЄС у сфері наукових досліджень і технологічного розвитку; сприяння забезпеченню міжнародної конкурентоспроможності промисловості; координація європейської науково-дослідної діяльності; підтримка політики ЄС у сфері охорони навколишнього середовища, охорони здоров'я, енергетики та регіонального розвитку.

Свого практичного втілення рішення щодо підвищення результативності інноваційної діяльності знаходять на регіональному рівні ЄС. Так, європейський дослідницький простір розвивається завдяки обміну стратегіями, практичним знанням, а також установленню взаємозв'язку між стратегіями для забезпечення соціальної безпеки дослідників, стимулюванню приватних досліджень та інновацій, наукової співпраці з третіми країнами на національному та регіональному рівнях. На європейському рівні формування регіональних інноваційних систем у цілому спрямоване на усунення недоліків централізації управління. Досвід ЄС полягає у формуванні інноваційної системи як сукупності регіональних інноваційних систем, координація роботи над якими здійснюється наднаціональними та національними органами управління.

У дослідженнях вітчизняних авторів містяться узагальнення основних засад законодавчої бази, яка регулює сферу інноваційної політики ЄС, що дає змогу розглянути принципи [7, с. 289]:

– трьохрівневого управління регіональною інноваційною політикою, що розкривається у такому: надна-

ціональний рівень – реалізація функцій пом'якшення диспропорцій технологічного регіонального розвитку; національний рівень – вирішення питань, пов'язаних із діяльністю університетів, спеціалізованих науково-дослідницьких організацій, фінансуванню досліджень, підготовкою наукових кадрів, проведенням фундаментальних досліджень; регіональний рівень – розбудова інноваційної інфраструктури, формування кластерних форм організації інноваційного бізнесу;

– міжсекторності інноваційної політики, сутність якої полягає у створенні рівноправного партнерства державної влади, бізнесу та інституцій знань;

– системності, коли інноваційна політика набуває горизонтального характеру, тобто стосується усіх сфер, які впливають на інновації;

– унікальності, тобто відсутності єдиного підходу до формування інноваційної політики країн та регіонів.

Аналіз, оцінка та поширення інформації про інновації втілюються завдяки реалізації таких заходів: розповсюдження успішних прикладів інноваційної політики; публікація даних про стан науки, техніки, інноваційну активність компаній та інноваційне середовище; спеціальні обстеження важливих аспектів інноваційної політики; діяльність електронної служби інформації ЄС.

Серед діючих методів формування інноваційної інфраструктури в країнах – членах ЄС виділяють такі [8]: розвиток технологічного прогнозування та технологічного аудиту (Нідерланди, Швеція, Великобританія); підтримка посередницьких мереж і структур (Австрія, Данія, Нідерланди, Великобританія); забезпечення платформ для конструктивного діалогу (Австрія, Данія, Фінляндія, Німеччина, Нідерланди, Швеція, Великобританія); розвиток мережевої кооперації (Бельгія, Фінляндія, Нідерланди, Великобританія); кооперація дослідних промислових центрів (Фінляндія, Іспанія, Швеція) тощо.

Важливим інституціональним аспектом інноваційного розвитку є мережева взаємодія між компонентами інноваційної інфраструктури. Концепції їх побудови є різноманітними: (1) мережі кооперації в науково-дослідній сфері для вирішення наявних проблем і розробки новітніх технологій; (2) мережі трансферу технологій і компетенцій – для передачі технічної інформації між організаціями, що здійснюють НДДКР, та підприємствами виробничої сфери. Країни ЄС ініціювали програми розвитку інноваційних мереж, які стосувалися окремих галузей, регіонів або малих та середніх підприємств [9, с. 21]. Серед найбільш вагомих виділяють: IRE (Інноваційні регіони Європи), IRC (Центри з трансферу технологій), EBN (бізнес-інноваційні центри), EIC (європейські інноваційні центри), EEN (підтримка бізнесу та інновацій).

Важливо визначити, що інфраструктурне забезпечення інноваційної діяльності в ЄС передусім орієнтується на результат, чому сприяють розгалужена система міжнародних ділових інноваційних центрів, які надають послуги із супроводу інноваційних проектів, та мережа міжнародних центрів науки й високих тех-

нологій, що координують роботу над інноваційними проектами [10, с. 43]. Досвід країн – членів ЄС також показує перенесення акцентів у регулюванні регіонального розвитку з фінансового або технічного сприяння регіонам на формування засобів досягнення високого рівня конкурентоспроможності. У більшості країн – членів ЄС в основу управління інноваційним розвитком покладено тісну взаємодію органів державної та регіональної влади. На нашу думку, до системних характеристик регіональної інноваційної політики ЄС належать гнучкість та оперативність реагування на зовнішні виклики, зорієнтованість на досягнення стратегічних цілей і вирішення операційних завдань.

Виокремлюються загальні тенденції фінансування інноваційної діяльності в країнах – членах ЄС: зростання обсягів державних витрат на наукову та інноваційну діяльність; розподіл джерел фінансування згідно з напрямками: фундаментальні – за рахунок держави, прикладні – за рахунок позабюджетних фондів; цільове закріплення пільг за конкретними інноваційними проектами; застосування фінансових стимулів для суб'єктів інноваційного попиту та інноваційної пропозиції для поглиблення співробітництва. Для реалізації регіональної політики на загальноєвропейському рівні існує три основних джерела фінансування [11]: Фонд європейського регіонального розвитку, зосереджений на ініціативах, пов'язаних з економічним зростанням, зайнятістю і конкурентоспроможністю, включаючи інвестиції в інфраструктуру; Фонд наближення, який концентрується на транспортній та екологічній інфраструктурі, включаючи відновлювальні джерела енергії; Європейський соціальний фонд, що спеціалізується на фінансуванні інвестицій у людський капітал у сфері освіти та професійної підготовки.

Національну інноваційну систему країн – членів ЄС відрізняє регіональна специфіка, домінантними характеристиками інноваційних систем є такі:

– завершений і досконалий інституціональний базис інноваційної політики та механізмів її реалізації, розвинена мережа наднаціональних і національних організацій, наявність загальноєвропейських програм та проектів;

– визначення базових засад розроблення регіональних інноваційних стратегій на основі врахування унікальних характеристик для розвитку конкурентних переваг та досягнення пріоритетних цілей;

– мобільність наукових кадрів для створення пропозицій висококваліфікованих спеціалістів;

– пристосування інноваційної діяльності та патентної системи до потреб малого і середнього підприємства, цільова орієнтація пільгового оподаткування інноваційної діяльності;

– врахування локальної специфіки в процесі поглиблення співробітництва в галузі науки і техніки між науково-дослідницькими центрами, навчальними закладами та бізнес-структурами;

– узгодженість інноваційної політики з глобальними проблемами у сфері науково-технічної, енергетичної, екологічної, демографічної, продовольчої і загалом національної безпеки.

На європейському рівні відбувається трансформація функціонального призначення регіональної політики, тобто відходу від спрямування на вирівнювання рівнів розвитку регіонів для згладжування диференціації до створення сприятливих умов для саморозвитку, передусім за рахунок інноваційної активності. Вивчення основних механізмів і пріоритетів регіональної та інноваційної політики ЄС має вагомое значення для України. Зокрема, Угодою про асоціацію між Україною та ЄС передбачено, що співробітництво між сторонами спрямовується на сприяння залученню України до європейського дослідницького простору для сприяння розвитку конкурентоспроможної економіки та суспільства, яке базується на знаннях.

Для врахування досвіду європейських країн під час розроблення інноваційної політики нашої країні раціонально доцільне дотримання таких системних принципів і здійснення заходів:

– перенесення акценту інноваційної активності на регіональний рівень для виявлення місцевих проблем і можливостей та концентрації ресурсів для їх розв'язання. Саме на мезорівні доцільно розвивати науково-інноваційну інфраструктуру поширення й ефективного впровадження отриманих результатів інтелектуальної праці;

– створення передумов забезпечення повного циклу комерціалізації вітчизняного інтелектуального капі-

талу, здійснення оперативного моніторингу інноваційних процесів на державному та регіональному рівнях відповідно до європейських стандартів;

– підвищення рівня захисту та фінансування об'єктів інтелектуальної власності, що, своєю чергою, сприятиме мотивації їх створення та практичній реалізації;

– розширення участі вітчизняних підприємств у міжнародному науково-технічному обміні, особливо з країнами ЄС.

Висновки. Інноваційна політика ЄС трансформується під впливом нового регіоналізму, що спрямовується на підтримку конкурентоспроможності регіонів та відповідає системній моделі інновацій із визначеними стратегічними орієнтирами. Одним із пріоритетних напрямів розвитку регіональної політики ЄС є розвиток місцевої економіки, що ґрунтується на знаннях та інноваціях. Оновлення концепції інноваційного розвитку ЄС зумовлене необхідністю відповідати на глобальні виклики, підвищення рівня фінансування, розвиток коопераційних зв'язків між країнами, вдосконалення інституціонального забезпечення. Для реалізації зазначених завдань сформована «Рамкова програма «Горизонт-2020». Інноваційна політика ЄС передбачає формування розумної спеціалізації регіонів, що розкривається у поєднанні інновацій та специфічних переваг регіональної економіки. Регіональні стратегії країн – членів ЄС базуються на основних положеннях програмних документів ЄС з регулювання інноваційної діяльності та враховують особливості розвитку територій.

Список літератури:

1. Механізми реалізації регіональної структурної політики: монографія / А.Ф. Мельник, Л.А. Лаврів, А.Ю. Васіна та ін.; за заг. ред. А.Ф. Мельник. Тернопіль: ТНЕУ, 2015. 343 с.
2. Пода А. Аналіз регіональної політики ЄС та проблеми імплементації позитивного досвіду в Україні. Європейська інтеграція: досвід Польщі та України: колективна монографія; за ред. Н.В. Павліхи. Луцьк – Люблін: Drukarnia Kolor Lublin, 2013. С. 196–203.
3. Регіональна політика Європейського Союзу: підручник / За ред. В. Чужикова. К.: УНЕУ, 2016. 495 с.
4. Бжуска Я., Пика Я. Розумна спеціалізація регіону. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/25853/1/65-362-366.pdf>.
5. Пика Я., Янішевські А. Smart specialisation у регіональних інноваційних екосистемах. Журнал європейської економіки. 2014. № 1. С. 32–50.
6. Інформаційне забезпечення інноваційного розвитку: світовий та вітчизняний досвід: монографія / Т.В. Писаренко, Т.К. Кваша, Н.В. Березняк, О.В. Рудка. К.: УкрІНТЕІ, 2015. 239 с.
7. Єрмакова О.А. Інституційні важелі вдосконалення регіональної інноваційної політики України в контексті глобальних викликів: монографія. Одеса: УПРЕЕД НАНУ, 2017. 394 с.
8. Стройко Т.В., Рехтета І.І. Функціонування інноваційної інфраструктури: європейський досвід та уроки для України. URL: http://mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/24_10.pdf.
9. Січкаренко К. Мережевий принцип організації інноваційної інфраструктури. Економіст. 2012. № 1. С. 20–23.
10. Федулова Л.І., Андрощук Г.О. Особливості розвитку інноваційної політики Європейського Союзу: виклики для України. Проблеми науки. 2014. № 7–8. С. 40–46.
11. Європейська регіональна політика: натхнення для країн, що не входять до ЄС. URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/international/external_uk.pdf.

ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ РЕГИОНАЛЬНОЙ ИННОВАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ СТРАН – ЧЛЕНОВ ЕС

Статья посвящена изучению базовых принципов формирования и развития региональной инновационной политики стран ЕС. Определены приоритетные направления региональной инновационной политики. Освещены подходы к формированию инновационной инфраструктуры. Обобщены доминантные характеристики инновационных систем стран – членов ЕС.

Ключевые слова: инновационная политика, региональная политика, региональные инновационные стратегии, разумная специализация, инновационная инфраструктура.

BASES OF FORMING REGIONAL INNOVATION POLICY OF EU MEMBER STATES

The article is devoted to the study of the basic principles concerning the formation and development of regional innovation policy of the EU countries. Priority directions of regional innovation policy are defined. Approaches to the formation of innovation infrastructure are highlighted. Dominant characteristics of innovation systems of the EU Member States are summarised.

Key words: innovation policy, regional policy, regional innovation strategies, smart specialisation, innovative infrastructure.